

Mitől jó egy kalendárium?

Könyvespolcainkon sokasodnak az évkönyvek, almanachok; szerepük-hasznuk-fontosságuk nem szorul bizonyításra. A kalendáriumoknak már szerényebb figyelem jut, egyik-másikba csak belelapozunk, aztán félretesszük, és gyorsan megfedkezünk róluk. Mi a hibájuk? Talán az, hogy sokat markolnak és — törvényszerűen — keveset fognak. Nem „profilíroznak” jól; nem ismerik kellőképpen annak az olvasótábornak az igényeit, amelyikhez szólnak vagy szólni akarnak. A „mindenkinek valamit” jelszóból — a valóságban — „senkinek semmit” lesz. És ezen, sajnos, nem változtat egy-két jó helyre címzett írás sem.

Az 1980-as *Hargita Kalendárium* figyelmet érdemel; nem kifelé vizslat, befelé néz. Nem a nagyvilágra nyit ablakot, hanem kaput tár a nagyvilág előtt: gyertek látó szemekkel, ez a mi megyénk, az ország területének 2,8, a hazai népességnek alig 1,5 százaléka; itt élünk, dolgozunk, küszködünk, de közben gondunk van nyelvünk, kultúránk, hagyományaink épségére is. „És nincs okunk borulásra. Kifogyhatatlan optimizmusunk számol a nehézségekkel, mégsem csorbul jövőhitünk.” Ez a megye még nem is olyan sok évtizeddel korábban a legtöbb cselédet, napszámot, szezonmunkást adta az országnak; ma a legdinamikusabban fejlődő megyék egyike. A lakosság 72 százaléka a nem mezőgazdasági ágazatokban dolgozik. És itt állítják elő az ország rézkonzentrátum-termelésének 18,7, az élelmiszeripari gépek és felszerelések 16,5, a faipari berendezések 5, a traktorok 3,9, a kohóipari gépek és berendezések 2 százalékát. El kell olvasni Szász József (az RKP Hargita megyei bizottságának első titkára) komoly, sallangmentes felmérését.

A felfelé ivelő fejlődés letagadhatatlan igazat bizonyítja a *Hargita megye a számok tükrében* című terjedelmes összeállítás is. Nem magyaráz, nem rág a számba semmit: tényeket közöl. A mérlegelést, összehasonlítást az olvasóra bizzák.

Lapozom a kalendáriumot. Épül már Csíkszereda politikai-közigazgatási központja, a gigászi munka eredménye egy egészen új város. Az ember és táj kapcsolatáról, a helynevek keletkezéséről és alakulásmódjának törvényszerűségeiről Murádin László értekezik. Tovább: két riport Balánbányáról és Toplicáról, színes írások a régi és új mesterségekről. Székelyudvarhely szellemi nagyjait Hermann Gusztáv idézi meg. Bizony sokan hiányoznak — igazolatlanul is —, de elegendő vannak ahhoz, hogy népszolgálatra ösztönöz, bátorító példát adjanak. Ezt a célt szolgálja az *Arcképcsarnok* is: „Akárcsak az egész ország [...], Hargita megye lakói is méltán büszkéek szellemi elődeikre, az egyetemes és hazai haladás kimagasló egyéniségeire, szülőföldünk felemelkedésének előharcosaira. Életművükből, példájukból, kimagasló tetteikből erőt merítünk a helytállásra [...]” Ismerős reprodukció: Jakabos Ödön Körösi Csoma Sándor darjeelingi síremléke mellett. A konok utazó („a virágkioszorút rákötöttem a síremlékre, aztán leültem a vaskorlátra, és megettem a kenyeret, mert nagyon éhes voltam”) már halott. Arra nem jutott ideje, hogy ázsiai útleírását befejezze. A meglevő ötszáz oldalból bizonyára könyv lesz... Beke György: *Egy csiki iparosmester a régi Bukarestben* dokumentum erejű írás, az idegenben is otthon teremtő székelyekről. Demény Lajos a Nagy Fejedelem, Bethlen Gábor alakját idézi meg.

A kalendárium hasznosságát csak növeli az 1979-es fontosabb törvények ismertetése. Tallózok belőle; mit és mennyit vihet magával a külföldre utazó; mekkora a maximális utazósebesség gépkocsitípusok szerint; milyen iratokra van szüksége annak, aki építkezni akar; jogügyi tudnivalók jegyzőségi ügyekben, lakhelyváltoztatás esetén.

Pihentető olvasmány: *Judit néni mesél*. Egy érdekesnek ígérkező emlékirat megtalálta a maga szerkesztőjét Fodor Sándorban. Vajon a kiadót is? De lapozunk csak tovább: két írás a csiki iskolák múltjáról Király István és dr. Antal Imre tollából. A *Szülőföldünk* fejléc alatt a vidék földtani múltjáról ír Kristó András, a mészke-szirtek őreiről Miklóssy V. Vilmos, a Sóvidékről Nagy Pál, népi hímzéseinkről Kósa-Szánthó Vilma, a fenyvesek büszke vadjáról, az európai gim-szarvasról Isa István.

Nem soroltam fel minden szerzőt és minden írást, és ez nem jelent értéket. Ez a kalendárium így jó, helye van az asztalunkon, felkerülhet a könyvespolcainkra — tanulnak és tanulságnak. Végezetül egy kritikai megjegyzés: vajon a Hargita megyei képzőművészek alkotásairól készült reprodukciók nem emelték volna-e a kalendárium esztétikai összképét?

Kassay Miklós

ÉSZREVÉTELEK A HELYESÍRÁSRÓL (Híd, 1979. december)

Idestova három éve folynak az akadémiai helyesírás új, tizenegyedik kiadását megelőző tanácskozások. A Magyar Tudományos Akadémia a helyesírás kérdését — nagyon demokratikus módon — össznépi érdekeltségűvé tette azzal, hogy közvéleménykutatást rendelt el: a kérdőíves módszer révén bárki érdekelt hozzászólhat a vitához, leteheti a voksát. A Helyesírási Bizottság tehát óriási adatanyag birtokában dönthet majd a — reméljük — lehető legmegfelelőbb, „legtesthezálóbb” szabályok mellett. 1832-ben jelent meg első helyesírási szabályzatunk, azóta több, javított, bővített kiadása látott napvilágot. Minden új kiadás célja az, hogy az örökké fejlődő nyelvvel lépést tartson helyesírásunk: ne szakadjon el az élő nyelvtől, a mindenkor adott nyelvállapottól.

„Az írásszabályok rendszerének [...] lehetőleg a nyelvközösségekben elfogadott és alkalmazott nyelvrendszerből kell erednie, miként a grammatikának és a nyelvhelyességi normáknak” — üti le a cikke alaphangját Agoston Mihály az újvidéki folyóirat említett számában. Elvárása — gondolom — közvéleménytűkröz: „A meglevő szabályzatot tehát csak úgy akarhatjuk módosítani, hogy [...] jobban megfeleljen a magyar nyelven írók közösségének.” Kiindulópontként a felismert nyelvi szükségletek összegyűjtését jelöli meg, ezután következhet a gondos selejtezés. Felelős dolog szerinte az újítás és a nem újítás, és nem elég a pillanatnyi nyelvi sugallat sem. „Észlelései”-nek közrebocsátásával észrevétni, ráfigyeltetni óhajt a szerző, s nem a mindenáron való „elfogadtatás” sarkallja, hanem az a vágy, hogy megújított szabályzatunk „nyelvünknek (= mindannyiunknak)” megfeleljen.

Az írás annál tökéletesebb, minél teljesebben jelöli a közeletendőt, s az sem kevésbé fontos, hogy minél könnyebben leírassuk. Következetlenségen, pongyolaságon alapuló egyszerűsítést persze, senki sem óhajt.

A tennivalók elvi leszövegzése után következnek a konkrét javaslatok. Mit vár Agoston Mihály a helyesírás 11. kiadásától?

— Hogy megszüntesse a szabályokban felismert ellentmondásokat és kettősségeket.

— Hogy egyértelművé tegye a homályos szabályokat.

— Hogy kiegészítse az egyoldalú, nem teljes szabályokat.

— Hogy pótolja a hiányzó szabályokat.

— Hogy változtassa meg a nyelvünknek jelenleg meg nem felelő szabályokat.

A tanulságos, gondolatébresztő, itt-ott vitára serkentő megjegyzések, észrevételek tömegét olvashatjuk tárgyalkörök szerint csoportosítva e közleményben. Minden sora gondos mérlegelésről, gazdag anyagismeretről, tárgyilagosságra törekvéssel tanúskodik, arról a jobbitó igyekezetről, amely nélkül minden hasonló írás célt tévesztene.

Íme, néhány javaslata mutatóba.

Helyesírásunk alapelvein módosítani kellene, éspedig szerinte úgy, hogy „helyesírásunk két főelve a *kiejtés* és a *szóelemzés* szerinti írásmód, harmadik a *hagyomány* elve, és kisebb mértékben érvényesül helyesírásunkban az *egyszerűsítés* és a *nemzetköziség* elve. Jelen vannak továbbá az említett elvek kettős vagy hármas kombinációi.”

A *kiejtés szerinti írásmód* fejezetben a szerző álláspontja, hogy jobban kellene közelíteni írásunkat a köznyelvi kiejtéshez, ugyanakkor felhívja a figyelmet arra, hogy anyanyelvünk egyik legfontosabb zenei eleme a hosszú- és mássalhangzó; a hosszú- rövid fonémátartam központi jegye köznyelvünk magyarosságának. A helyesírás nemcsak eredője a köznyelvi kiejtésnek, hanem vissza is hat rá. A *különírás és az egybeírás* fejezet terjedelmével is árulkodik a kérdés sok ága-bogáról, az idegen tulajdonnevek írását nemkülönb. A kettősségek megszüntetését szorgalmazza itt is a szerző, továbbá a helyesírási tanácsok egyeztetését, mindenekelőtt egyazon forrásban. Szükség volna a két alapmunka, a *Helyesírási tanácsadó szótár* s a *Helyesírási és tipográfiai tanácsadó*, valamint a fontosabb kézikönyvek (szótárak, lexikonok, földrajzi atlaszok stb.) helyesírásának összehangolására. Helyesírásunk egységesítése érdekében.

„A rezonálás kiváltása mindvégig határozott szándékom volt: a magyar írás általa a magyar nyelv egységét szolgálja

észrevételeimmel minél jobban és minél inkább akkor, amikor még van idő megfontolni a teendőket. Valószínűleg úgy is mondhatnánk: ami jövőre már csak meddő kritizálás lenne, az ma még hasznos bírálat lehet" — vallja jegyzetei végére érve a szerző.

Sz. I.

ÖTVENÉVES AZ ANNALES

(Le Nouvel Observateur, 1980. 791.)

Fél évszázada annak, hogy 1929-ben két francia tudós (Marc Bloch és Lucien Febvre) új történeztudományt hívott létre, amely Franciaországban szellemi hegemóniát gyakorol, de az angolszász nyelvterületen, sőt Kelet-Európában (Lengyelország, Magyarország) is nagy befolyásra tett szert.

A francia baloldali hetilap krónikása, Emmanuel Le Roy Ladurie négy hatást különböztet meg az *Annales* kialakulásában. Nem szabad azonban a dogmatizmustól mentes marxizmus ösztönző befolyásáról sem megfeledkezni. Ez a hatás különösen 1950 és 1970 között érvényesült erőteljesebben, de Marc Bloch (aki 1944-ben halt meg) sem volt közömbös, érdektelen Marx tanításával szemben.

Bloch felfogását elemezve, a *Le Nouvel Observateur* szemleírója főként szociológusaira és sajátos történelmi látásmódjára hivatkozik. Ami az előbbit illeti, ez Blochnál abban a törekvésben jelentkezett, hogy az események, a „tiszta” politikumon és az egyéneken túl feltárja a történelemalakító milliók, valamint az elitekhez tartozók tényleges szerepét. Lucien Febvre-nek, az iskola másik nagy alapítómesterének kutatásaira az volt jellemző, hogy össze kívánta „házasítani” a különböző francia vidékek földrajzát az ott kibontakozott pre-indusztriális vidéki társadalmak történetével.

A második világháború utáni korszakban (1945–1979) új nemzedék került az iskola élére. Fernand Braudel válik elismert vezetővé, mellette pedig Ernest Labrousse munkásságát kell kiemelni. Braudel veszi át az *Annales* közvetlen irányítását, s ugyanakkor ő építi ki az *École pratique des Hautes Études* (VI. szekció) nevű intézményt, amely helyet biztosít mindazoknak, akik a modern francia társadalomtudományokban nevet szereztek maguknak (Lévi-Strauss, Aron, Bourdieu, Touraine és mások).

A második világháború utáni szakasz Ernest Labrousse nevéhez fűződik, aki

mindenekelőtt gazdaságtörténész. Erdeme, hogy a francia történészeknek egy egész nemzedékét megtanította számolni, s új, korszerű eszközökkel látta el mind az egyetemeken, mind pedig a tudományos intézetekben folyó kutatást.

Az *Annales* és a *L'Institut national d'Études démographiques* égisze alatt megszületik a francia történelmi népesedéskutatás.

Lényeges, hogy ezek a bűvarkodások nem maradtak a szakemberek szűk körén belül, hanem — a nagy példányszámokban piacra dobott könyvek, valamint a tömegtájékoztató eszközök közvetítésével — eredményeik behatoltak a széles közönségbe. Az *Annales* eszmei kisugárzásának köszönhetően a történelemkutatás új területeket hódított meg. Ilyen — többek között — a mentalitások története, amelyet előbb Lucien Febvre és Robert Mandrou alapozott meg, majd — kvantitatív megközelítésekkel — Michel Vovelle fejlesztett tovább. E módszer segítségével Daniel Morné-nak sikerült például a vallások képzeteinek visszaszorulását a XVIII. század folyamán kimutatnia. Ismeretes, hogy ez a folyamat a nagy francia forradalom ideológiai előzményeihez tartozott, Vovelle pedig a korabeli végrendeletekben előforduló vallások fogalmak és fordulatok számának csökkenéséből következtetett a jelenségre.

Megújult a hagyományos eszmetörténet is. François Furet a tömegek mai manipulációjának előzményeit vizsgálva, a szabadkőműves páholyok, vidéki akadémiák és a politikai klubok szerepét világította meg az uralkodó közvéleménynek a francia forradalmat megelőző felvilágosításában. A történelmi demográfia betekintést nyújtott az erkölcsök múltbeli alakulásába. Jean-Louis Flandrin rekonstruálta például — a falusi plébániák bejegyzései alapján is — a házasságon kívül született gyermekek számát, s az adatokat értelmezve következtetéseket vont le a szexuálerekölcs módosulására az idők folyamán.

Emmanuel Le Roy Ladurie meg gondolkodó megállapítással zárja az ötvenéves *Annales*-iskola felidézését. Ha az intellektuális XX. század mérlegének elkészítői arra a konklúzióra jutnak majd, hogy a francia szakemberek nem sorolhatók a modern atomipar és haditechnika csúcseredményeinek a megteremtői közé, el kell majd viszont ismerniük élenjáró szerepüket a történelemtudományban. A francia kutatók — az *Annales*-nek köszönhetően — a világ legjobb történészei közé emelkedtek. G. E.